

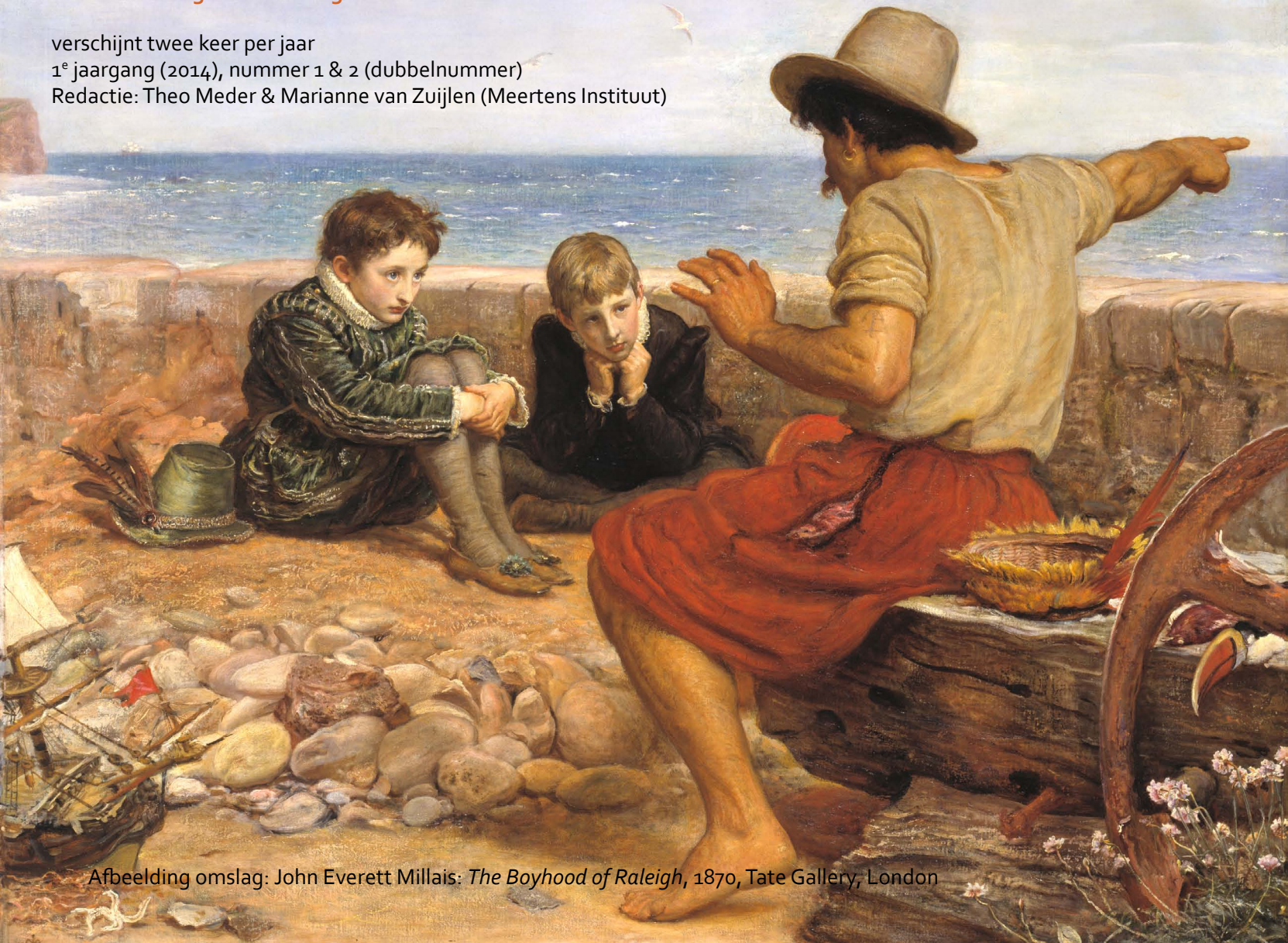
VERTELCULTUUR

e-zine van het Meertens Instituut
over mondelinge overlevering en verhalen vertellen

verschijnt twee keer per jaar

1^e jaargang (2014), nummer 1 & 2 (dubbelnummer)

Redactie: Theo Meder & Marianne van Zijlén (Meertens Instituut)



Afbeelding omslag: John Everett Millais: *The Boyhood of Raleigh*, 1870, Tate Gallery, London



Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en Immaterieel erfgoed

ISSN 2405-5573
Vormgeving: Ineke Meijer



Inhoud

Inleiding	5
Cynthia Hensen	7
<i>Een ijskoud sprookje</i> <i>Het kunstsprookje De Sneeuwkonigin</i>	
Melanie Plag	11
<i>Klaar voor de strijd?</i> <i>Storyslam in Nederland</i>	
Roel van den Assem	14
<i>Een koning voor de kikkers</i>	
Theo Meder	18
<i>De baron uit Bodenwerder</i>	
Martha Houweling	22
<i>Als Paulus of als Timotheüs</i> <i>De structuur van recente bevindelijk gereformeerde</i> <i>bekeringsverhalen</i>	
Marco Holmer & Julia Klein	27
<i>Verhalen bewegen</i> <i>Nieuwe wegen tot een levendige voorlees- en vertelcultuur</i>	

Roel van den Assem	32
De zware pijp	
<i>Een loopje met de duivel</i>	
Olga Leonhard	36
"Kinderen komen uit de kool"	
Kort nieuws	40
Advertenties	44

Inleiding

Vertelcultuur is een populair-wetenschappelijk e-magazine over (volks)verhalen, vertellen, mondelinge overlevering en vertelevenementen. *Vertelcultuur* wordt in principe tweemaal per jaar uitgegeven als online magazine en valt dan ook in pdf-formaat te downloaden. Omdat aan dit e-magazine geen externe uitgever of drukker te pas komt, kan het gratis aangeboden worden. *Vertelcultuur* kon tot stand komen dankzij het Meertens Instituut, in een samenwerkingsverband met het Documentatie- en Onderzoekscentrum Volksverhaal aldaar, de Stichting Vertelcultuur, het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed en de Stichting Vertellen. Het e-magazine bevat toegankelijke, maar toch ook verantwoorde artikelen op het gebied van verhalen en vertellen, geschreven door onderzoekers, studenten en vertellers.

Vertelcultuur gaat over verhalen en vertellen, niet over lezen en voorlezen. Mondelinge voordracht en performance zullen meer aandacht krijgen dan de literaire boekcultuur. Toch zullen we ons wel af en toe een uitstapje permitteren, bijvoorbeeld naar balladen, troubadours en liedcultuur. Vergelijkingen van volksverhalen met jeugdboeken, games en sprookjesfilms worden weer wel gemaakt. Het e-magazine is niet gericht op kinderen, maar is in principe geschreven voor een volwassen lezerspubliek: onderzoekers, docenten, studenten, leerlingen, bezoekers van bibliotheken, vertellers, publiek, geïnteresseerde leken. Advertenties die in *Vertelcultuur* (gratis) worden opgenomen, zijn die voor (semi-)professionele vertellers en vertelopleidingen.

Dit eerste nummer bevat een achttal langere bijdragen over verhalen en een rubriek met korte berichten. De formule staat nog niet vast, en ongetwijfeld zal het tijdschrift in de toekomst veranderingen ondergaan.

Bezoek ook de groep [Vertelcultuur](#) op Facebook, dan ben je altijd op de hoogte, ook wanneer er weer een nieuwe aflevering van Vertelcultuur uitkomt.

Ik wens de lezers met dit eerste nummer veel leesgenoegen.

Theo Meder

(DOC Volksverhaal, Meertens Instituut, en voorzitter Stichting Vertelcultuur)

EEN IJSKOUD SPROOKJE

Het kunstsprookje De Sneeuwkoningin

Cynthia Hensen

Een duivelse trol creëert een boosaardige spiegel. In de spiegel kijkend ziet men de wereld op een verdraaide manier. Het goede en het mooie verschrompelt, terwijl het slechte juist extra opvalt en verergert. Op een dag valt de spiegel vanuit de hemel in miljoenen stukjes kapot op aarde. Wanneer zo'n glassplinter in de ogen van een mens komt, ziet hij alles verdraaid en zijn hart verandert in een klomp ijs.

Bovenstaand fragment is het begin van Hans Christian Andersens sprookje *De Sneeuwkoningin*. Een verhaal over de twee kinderen en elkaars beste vrienden Gerda en Kay. Als Kay een steek in zijn hart en oog voelt, verandert alles. Hij is getroffen door een spiegelsplinter, waardoor zijn karakter verslechtert. Op een dag wordt hij ontvoerd door de Sneeuwkoningin; iedereen in het dorp denkt dat Kay dood is. Gerda weigert dit te geloven en gaat op zoek naar haar beste vriend. Haar zoektocht verloopt echter niet zonder slag of stoot. Zo wordt ze betoverd, gevangengenomen door rovers en volgt ze het verkeerde spoor. Uiteindelijk vindt ze Kay in het ijspaleis van de Sneeuwkoningin en vliegt ze hem dolgelukkig om de hals, maar Kay verroert zich niet. Gerda huilt hete tranen op zijn borst, waardoor de ijsklomp om zijn hart smelt en de glassplinter uit zijn oog spoelt. Moe gaan ze op de vloer liggen in de figuur van de oplossing van een raadseltje van de Sneeuwkoningin. De koningin had Kay beloofd dat als hij met een ijsblokkenlegpuzzel het woord 'eeuwigheid' zou vormen, zij hem vrij zou laten. Als de kinderen eindelijk na hun lange reis thuiskomen, zijn ze volwassen geworden.

We weten wie de maker van dit verhaal is, namelijk de schrijver Hans Christian Andersen. *De Sneeuwkoningin* is daardoor geen volkssprookje, maar een kunst- of cultuursprookje. Een volkssprookje is in de loop der tijd op 'natuurlijke wijze' ontstaan



Illustratie bij *De Sneeuwkoningin* door Margaret W. Tarrant.



Het standbeeld van H.C. Andersen in Kopenhagen (foto: Theo Meder).



Het standbeeld van H.C. Andersen in het Andersenmuseum in Odense.

in de mondelinge overlevering. Volkssprookjes zijn anoniem, door een heel volk 'gecreëerd', dat wil zeggen: meerdere vertellers hebben er elementen aan toegevoegd, weggelaten of veranderd. Er bestaan dan ook altijd wel meerdere versies. Van een kunstsprookje daarentegen bestaat officieel maar één gedrukte versie en is bekend wie de bedenker en schrijver is. Deze verhalen zijn door de schrijver als het ware in één keer achter zijn bureau verzonnen en genoteerd. Eenmaal opgeschreven, verandert het sprookje niet meer.

Vroeger werd er door volkskundigen weinig onderzoek gedaan naar kunstsprookjes, want ze zouden meer tot de letterkunde behoren. Het DOC Volksverhaal heeft dan ook nog niet eerder onderzoek gedaan naar de kunstsprookjes van Andersen. Tegenwoordig ziet men het onderscheid echter niet meer zo strikt. De mening is nu dat er altijd wel een wisselwerking plaatsvindt tussen de orale en literaire traditie.

In eerste instantie is Andersen – net als de gebroeders Grimm – begonnen met de bewerking van volksprookjes. Maar zijn 'als niemendalletjes bedoelde verhalen' werden zo'n succes, dat hij zelf nieuwe sprookjes moest gaan bedenken om aan de grote vraag te kunnen voldoen.

De Deense schrijver H.C. Andersen (1805-1875) werd wereldberoemd met de 156 sprookjes die hij in zijn leven schreef. Zijn leven begon weinig rooskleurig. Het gezin uit Odense was arm en zijn vader stierf toen Hans Christian nog jong was. Op zijn veertiende besloot hij alleen naar Kopenhagen te vertrekken. Hier kwam hij onder de bescherming van de invloedrijke ambtenaar Jonas Collin, die hem liet studeren. Veel is bekend over Andersens geestesgesteldheid, vanwege zijn zeer gedetailleerde autobiografieën. Hij voelde zich onzeker en eenzaam, zijn liefdes werden onbeantwoord en hij kon niet genieten van zijn succes doordat hij zich alle kritiek sterk aantrok. Zijn uiterlijk werkte ook niet echt mee: het sprookje van *Het lelijke jonge eendje* dat gepest wordt, gaat dan ook over zijn eigen leven.

De sprookjes maakten Andersen wereldberoemd. Hij reisde veel en kwam bij hooggeplaatste lieden over de vloer. Een arme jongen die een gevierd sprookjeschrijver wordt, het lijkt zelf wel een sprookje. Andersen heeft dan ook veel van zijn leven verwerkt in zijn sprookjes; daar zou zijn ware autobiografie te lezen zijn. Zo zegt hij over *De Sneeuwkoningin*: "In de dakgoot tussen ons huis en dat van de burens stond een bloembak met bieslook en peterselie erin. Dat was de enige tuin die mijn moeder bezat. In het sprookje van de Sneeuwkoningin staat die tuin weer vol in bloei."

De Sneeuwkonigin is één van Andersens langste sprookjes. Het sprookje is verdeeld in zeven geschiedenissen, met als overkoepelend verhaal Gerda's zoektocht. Hieromheen zijn verschillende verhaallijnen geweven, zoals het verhaal over het kleine roversmeisje, de prinses die zocht naar een slimme prins en de oude tovervrouw die naar een dochter verlangde. Het kunstsprookje doet wel aan als een volkssprookje, doordat Andersen gebruik heeft gemaakt van bekende sprookjes-elementen.

Het verhaal draait om de onvoorwaardelijke vriendschap van Gerda voor Kay, zelfs ondanks zijn veranderde karakter. Gerda krijgt onderweg veel hulp van sprekende dieren, mensen en van een hogere macht. De onderliggende moraal in *De Sneeuwkonigin* is een strijd tussen enerzijds het verstand of de rede en anderzijds het gevoel en het geloof. Aan de ene kant staat de Sneeuwkonigin, die gevoelloos is en alleen denkt met haar verstand. Aan de andere kant staat Gerda, die vanuit haar gevoel en geloof denkt. Het is een oproep aan de lezer dat men in zijn hart altijd kind moet blijven. Zo lukt het Gerda alleen om het ijsslot binnen te dringen, doordat zij 'de macht van een lief onschuldig kind' bezit. Andersen eindigt het verhaal zelfs met een citaat uit de Bijbel: "Als gij niet wordt gelijk de kinderkens, zo zult gij in het koninkrijk der hemelen geenszins ingaan". Het sprookje eindigt nogal abrupt; er vindt geen spectaculaire strijd met de Sneeuwkonigin plaats. De koningin komt überhaupt in het verhaal weinig voor. Het is vooral Gerda's zoektocht en haar onvoorwaardelijke vriendschap die centraal staan.

Dat de kunstsprookjes van Andersen nog steeds populair zijn blijkt wel toen, ter ere van zijn 200^{ste} verjaardag in 2005, de Deense speelgoedfabrikant LEGO een aantal van zijn sprookjes in LEGO uitbracht. Maar ook in de bioscoop is de Sneeuwkonigin nog te bewonderen als de slechte White Witch in *The Chronicles of Narnia*, die ervoor zorgt dat er in Narnia een eeuwigdurende winter heerst. C.S. Lewis, schrijver van de Narnia-serie, liet zich hiervoor inspireren door Andersens verhaal. Walt Disney Pictures baseerde zich lichtjes op het sprookje in de animatiefilm *Frozen* (2013), maar hierin gaat het over twee rivaliserende zusters, waarvan er eentje magische

Postzegels uit de voormalige DDR uit 1972 met scènes uit *De Sneeuwkonigin*.



krachten heeft waarmee ze sneeuw en ijs kan maken. Na een incident trekt zij uit eigen beweging de ijswereld in.

Bronnen

Er is onder meer gebruik gemaakt van Hans Christian Andersen: *Sprookjes en vertellingen*. Bussum, 1975; Douglas A. Anderson: *Tales before Narnia: The Roots of Modern Fantasy and Science Fiction*. 2008; C.P.R. van Geuns: 'Hans Christiaan Andersen, een tragisch sprookje', in: *Roeping* 1943, nr. 12, p. 465-474; H. Hudig-Kapteijn: *H.C. Andersen: De groote onbekende*. Amsterdam, 1947, p. 199; Mathias Mayer en Jens Tismar: *Kunstmärchen*. Stuttgart, 1997; en Liesbeth Rusch: *Mijn leven is een aardig sprookje... Leven en werk van Hans Christian Andersen*. Den Haag, 1990. Zie verder nog de [Volksverhalenbank](#), ID-nummer [ANDERSEN1844](#).



De Sneeuwkonigin van LEGO uit 2005.

Klaar voor de strijd?

Storyslam in Nederland

Melanie Plag

In het afgelopen jaar konden Nederlandse liefhebbers van het vertelde verhaal kennismaken met een nieuw genre: de storyslam. Na een eerste experiment in 2013, werd het concept in 2014 verder uitgewerkt. De reacties van zowel vertellers als publiek zijn zeer enthousiast. Deze nieuwe, interactieve vorm van verteltheater zal de komende tijd zeker nog vaker te zien zijn in ons land.

Voorgeschiedenis

Er bestaan al langer storyslams, met name in de Verenigde Staten en Scandinavië, maar in Nederland was het concept tot voor kort onbekend. Verteller van het Jaar 2012, Raymond den Boestert, zag een storyslam in het buitenland, raakte enthousiast en introduceerde het als afsluiting van "zijn jaar" tijdens een vertelevenement in Utrecht. Bij deze storyslam, in januari 2013, gingen individuele vertellers de strijd met elkaar aan.

Een jaar later, op het vertelevenement van de [Stichting Vertellen](#), werd het concept aangepast en streden teams van drie vertellers tegen elkaar, in plaats van individuele vertellers. Dat bleek een gouden formule die vroeg om een vervolg. Binnen een paar weken was de volgende storyslam een feit, bij [Vertelcafé Mezrab](#) in Amsterdam.

Storytelling meets Theatersport

Het principe van de storyslam is vergelijkbaar met theatersport. Twee teams krijgen om de beurt improvisatieopdrachten. Hoe beter ze de opdrachten uitvoeren, hoe meer punten ze krijgen. Die punten krijgen de deelnemers van juryleden die ter plekke worden aangewezen in het publiek. De juryleden staan er niet alleen

voor: ze mogen overleggen met de mensen om hen heen. De Nederlandse storyslam bestaat uit twee rondes, waarvan de punten bij elkaar worden opgeteld om de winnaar te bepalen.

Eerste ronde: individuele verhalen

In de eerste ronde vertellen de leden van de twee teams om de beurt een verhaal van vijf minuten. Dat verhaal hebben ze thuis voorbereid, maar... als ze het podium betreden krijgen ze twee opdrachten mee die ze in het verhaal moeten verwerken. Dat leidt soms tot hilarische scènes: zo maakten we al kennis met een voorloper van de mobiele telefoon in 17^e-eeuws Japan en zagen we een arrenslee in de hut van een primitief levende inwoner van Papoea Nieuw-Guinea.

De juryleden geven door middel van een puntenscore aan of de opdrachten naar hun tevredenheid in het verhaal zijn geïntegreerd. Bovendien krijgt de verteller strafpunten als zijn verhaal langer of korter is dan vijf minuten – voor elke twintig seconden een punt. Dat maakt het extra spannend.

Tweede ronde: groepsopdracht

In de tweede ronde moeten de vertellers als team optreden. Ze moeten met zijn drieën een compleet nieuw verhaal verzinnen, aan de hand van een associatiespel. Hierbij mogen de remmen helemaal los – hoe gekker hoe liever – maar de kunst is om in circa vijf minuten toch tot een gestructureerd en afgerond verhaal te komen. Nadat beide teams hun verhaal verteld hebben, mag het publiek weer jureren, worden de punten opgeteld bij de score van de eerste ronde en is het winnende team bekend.

Uitdaging voor vertellers

Veel vertellers zijn gewend om hun verhaal tot in de puntjes voor te bereiden. Voor hen is een storyslam een flinke uitdaging, want het voorbereide verhaal wordt door de opdrachten (mogelijk) helemaal overhoop gegooid!

En dan is er nog de groepsopdracht, waarvan de uitkomst onzeker is. Wat als de anderen iets roepen waar je niks mee kunt? Daarvoor moet je durven loslaten en durven vertrouwen op creativiteit en improvisatievermogen. Je mag niet bang zijn om fouten te maken, of zoals een ervaren theater-

Het publiek jureert
(foto: Melanie Plag 2013).



sporter tijdens één van de storyslams zei: “Het gaat mis, reken daar maar op.” Dat hoort erbij en zorgt deels juist voor de lol van het spel.

Uitdaging voor het publiek

Het publiek heeft een actieve rol bij de storyslam. Het is niet zitten en consumeren. Het begint bij de opdrachten: iemand uit het publiek wordt gevraagd een opdrachtkaart te trekken en wanneer bij de opdracht een woord nodig is mag het publiek suggesties geven.

Daarnaast vormt het publiek de jury. Overleggen met de burens wordt nadrukkelijk aangemoedigd. Tijdens de eerste storyslam in Amsterdam leidde dit zelfs tot discussies over de kenmerken van een goed verhaal. Het publiek was aan het denken gezet!

Goede aanvulling op bestaand aanbod

Een storyslam is sprankelend en speels en het is voor zowel publiek als deelnemers dolle pret. Het is niet te vergelijken met een goed doordachte vertelvoorstelling, waarbij wekenlang aan een verhaal is geslepen om het optimaal over te brengen. Storyslam benadrukt een heel ander (belangrijk) facet van vertellen: het samen plezier hebben. Het is daarmee een goede aanvulling voor de Nederlandse vertelpodia en een concept waarmee mogelijk ook een nieuw (jonger) publiek bereikt kan worden.

Meer storyslams te verwachten

Na het succes van de eerste storyslams volgden er meer, de meeste in Mezzrab, waarbij onder andere teams van vertellers en impro-acteurs de strijd met elkaar aangingen. Maar ook op andere plaatsen borrelt het. Wil je op de hoogte blijven van komende storyslams in Nederland? Like dan [Story Slam Nederland](#) op Facebook of volg [@StorySlamNL](#) op Twitter. Of wil je zelf een storyslam organiseren? Raymond den Boestert maakte een pagina op de website van de [Vertelacademie](#) met informatie en handige links.

Een koning voor de kikkers

Roel van den Assem

Er was eens een groep kikkers die vredig in een vijver leefde. Op een dag waren de kikkers hun huidige staatsvorm beu, ze wilden een koning die over hen regeerde. Ze baden tot hun god Jupiter om een koning. Jupiter, hoog in de wolken, liet een stuk hout in het water terechtkomen dat dienst moest doen als koning. De kikkers waren eerst angstig, maar merkten al gauw dat hun koning een 'blokhoofd' was en bespotten hun nieuwe heerser. Opnieuw vroegen ze Jupiter om een koning. De god was geïrriteerd en zond de kikkers de ooievaar als hun nieuwe koning. Maar toen de kikkers het beest feestelijk wilden onthalen, hapte de ooievaar om zich heen en verzwolg de weerloze groene bestjes als lekkernij. Dit hadden de kikkers niet gewild en een derde maal baden ze tot Jupiter. De god was het beu en liet dit met veel donder en bliksem merken: "Julie zijn nooit tevreden". Moraal van het verhaal: Wees tevreden met je situatie als die goed is.



De kikkers vragen Jupiter om een koning. Still uit *Frogland* uit 1922 van filmanimator Ladislav Starewicz.

De filmmaker Ladislav Starewicz (1892-1965) maakte rond 1922 een geanimeerde film waarin bovenstaand verhaal wordt uitgebeeld. Hiervoor maakte hij gebruik van een techniek waarbij de beelden frame voor frame opgenomen worden: stop-motion. Dit wil zeggen dat de bewegende figuren (Starewicz maakte gebruik van poppetjes) in de film steeds een klein beetje verplaatst worden, waarna er weer een frame kan worden gefilmd. Voor een vloeiend beeld zijn per seconde van een film vijftientig frames nodig. Het filmpje van Starewicz, getiteld *Les Grenouilles qui Demandent un Roi* (ook bekend als *Frogland* of *The Frogs who Wanted a King*) heeft zeker zeven minuten aan bewegende beelden, dat zijn ruim 10.000 frames! Je kunt je voorstellen hoe tijdrovend het is om een dergelijk filmpje te maken. Starewicz maakte sinds 1910 films van technisch ongekend niveau, zelfs voor hedendaagse begrippen. Zo vervaardigde hij tussen 1930 en 1939 ook een zestig minuten

urende bewerking van de (Franse) verhalen over Reynaert de vos: *Le Roman de Renard* en vele andere films.

In de film van Starewicz met de kikkers en hun koning worden de beelden afgewisseld met (Engelse) tekst, zoals gebruikelijk was bij stomme films. Daarin maakt hij gebruik van grappige woordspelingen. Ook bij de bewegende beelden wordt de nodige humor gebruikt. Aan het eind van het filmpje bijvoorbeeld, richt een kikker, die zich in de snavel van de ooievaar bevindt en op het punt staat opgegeten te worden, zich tot het publiek om de moraal van het verhaal duidelijk te maken.

Het zou kunnen dat Starewicz met de film naast een vermakelijk stukje kunst ook een politiek statement wilde maken. Na de Oktoberrevolutie in 1917 in Rusland verhuisde hij namelijk van Moskou naar Jalta en later via Italië naar Parijs, op de vlucht voor het communistische leger. Zijn afkeer van het communisme en voorliefde voor een vrijere of democratischere manier van leven komt zo ook tot uiting in zijn film. De ooievaar staat dan symbool voor het rode leger of het communisme.

Dat dit mogelijk is, blijkt wel als we de geschiedenis van dit verhaal bekijken. Want de filmmaker verzong het verhaal van de kikkers die een koning wilden namelijk niet zelf. Het verhaal is een fabel die al minstens zo'n tweeduizend jaar oud is en internationaal bekend onder de titel 'The King of the Frogs'. In de eerste helft van de eerste eeuw na Christus stelde een zekere Phaedrus de fabel op schrift. In die oorspronkelijke versie van het verhaal is het geen ooievaar die Jupiter de kikkers als koning geeft, maar een waterslang. Phaedrus was een fabeldichter uit Macedonië (waar hij ooit slaaf was) die de fabels van een zekere Aesopus (ook een slaaf) bewerkte. Het bestaan van de fabeldichter Aesopus, die geleefd zou hebben rond 600 voor Christus, wordt echter steeds meer in twijfel getrokken door onderzoekers. Phaedrus zorgde er in elk geval voor dat de fabels in het Latijn bekendheid kregen. Later zouden ze nog vele malen vertaald en verspreid worden, met name in Europa.

Een Franse dichteres uit de tweede helft van de twaalfde eeuw, bekend als Marie de France, maakte een vertaling van de fabels in de volkstaal onder de titel *d'Ysopet* (ca. 1170). Een eeuw later was er ook een versie naar het Middelnederlands vertaald vanuit het Latijn, getiteld *Esopet* (ca. 1250), mogelijk geschreven door twee dichters genaamd Calfstaf en Noydekijn. De *Esopet* bevat 67 fabels waarvan nummer 25 (vers 537 - 550) overeenkomt met het verhaal van de kikkers die een koning wensten. Deze versies zijn echter wel korter. Daarin komt het blok



De eerste koning die de kikkers krijgen, blijkt een blok hout te zijn. Still uit Frogland uit 1922 van filmanimateur Ladislav Starewicz.

hout of de boomstam als koning niet voor, maar krijgen de kikkers meteen een slang als heerser. Ook na de middeleeuwen blijft het korte verhaal opduiken of worden er toespelingen op gemaakt in de kunst, zoals in tekeningen, schilderijen, (animatie)films en televisieseries.

In een aantal gevallen wordt deze fabel gebruikt om kritiek te leveren op een bepaalde politieke situatie. Vaak is dat dan een situatie die volgens de schrijver of verteller van de fabel slechter is geworden na een wisseling van de macht. De nieuwe heerser wordt dan vergeleken met de ooievaar of slang die de kikkers wil opeten. Een aantal schrijvers die de fabel gebruikte, maakte dan in een inleiding duidelijk op welke situatie de fabel betrekking had en naar welke personen het verwees. Starewicz doet dit in zijn korte film niet, maar het wordt gezien de voorbeelden en zijn eigen situatie wel aannemelijker dat ook hij een verkapte politieke uitspraak wilde doen.

De fabel van de kikkers die een koning wensen verklaart ook waarom ooievaars (of slangen) kikkers eten. Zo bezien is het ook een *aetiologisch* verhaal: een verhaal dat een oorsprong of oorzaak nader verklaart.

De fabel van de kikkers die een koning wensen speelt in het Nederlandse taalgebied ook een rol in één van de bekendste Middelnederlandse verhalen: *Van den vos Reynaerde* (13e eeuw). De sluwe vos zegt tegen de koning dat zijn vader, samen met Isegrim de wolf en Bruun de beer, een staatsgreep wilde plegen waardoor Bruun op de troon zou komen. Dit heeft Reinaert zogenaamd kunnen verhinderen. In dit verband vertelt de vos de fabel aan koning Nobel, de leeuw. Hiermee wil de vos duidelijk maken dat het niet goed geweest zou zijn wanneer Bruun de troon zou bestijgen. Bruun wordt vergeleken met de ooievaar. Overigens vertelt ook Reinaert het gedeelte van de boomstam er niet bij. Anders zou hij koning Nobel belachelijk maken door hem te vergelijken met het stuk hout. Dit zou niet goed voor de vos zijn, aangezien hij met zijn verhaal onder zijn executie uit probeert te komen. Het is niet de enige fabel in dit epische dierenverhaal; er zijn meer losse verhalen en fabels in verwerkt. Dat de (water)slang later in de tijd veranderd is in een ooievaar is makkelijk te verklaren als een regionale aanpassing. In Nederland (en omliggende landen) komt de ooievaar als vijand van kikkers veel meer voor.



Koning Ooievaar verslindt zijn onderdanen. Still uit *Frogland* uit 1922 van film animator Ladislav Starewicz.

De geschiedenis van deze fabel gaat dus ver terug. Dit geldt eigenlijk voor de meeste fabels en het bewijst eens te meer dat die verhalen tijdloos zijn. Ze worden immers, net als sprookjes, nog steeds verteld, zowel mondeling als schriftelijk,

maar ook op film en in andere kunstvormen. Fabels zijn naast leuke korte verhalen ook levenslessen. Ze bevatten, vaak aan het eind, een moraal. Daarbovenop kan er sprake zijn van maatschappijkritiek van de schrijver, verteller of kunstenaar. Zo krijgen deze korte, ogenschijnlijk eenvoudige, verhaaltjes een diepere betekenis. De fabel houdt de mensen een spiegel voor en is daarom, in combinatie met de compactheid en spitsvondigheid, zeer geschikt voor het overbrengen van een bepaalde boodschap, die als directe kritiek soms te gevaarlijk is.

Bronnen

De animatie uit 1922 van filmanimator Ladislav Starewicz is te vinden op [YouTube](#). De Middelnederlandse *Esopet* is opnieuw uitgegeven door G. Stuiveling (Twee delen, Amsterdam 1965).



Jupiter windt zich op over de ontevredenheid van de kikkers. Still uit *Frogland* uit 1922 van filmanimator Ladislav Starewicz.

De Baron uit Bodenwerder

Theo Meder

Door Duitsland loopt sinds 1975 de zogenaamde *Märchenstraße* (sprookjesroute) van Bremerhaven in het noorden tot Hanau in het zuiden. Men kan bijvoorbeeld per fiets of auto (een deel van) de route afleggen van het ene sprookje naar het andere. Natuurlijk hebben de meeste sprookjes zich niet echt in deze plaatsen afgespeeld, want sprookjes zijn doorgaans fictie, maar de plaatsen hebben de sprookjes wel toegeëigend. Uiteraard vinden we het sprookje van *De Bremer Stadsmuzikanten* in Bremen en *De Rattenvanger van Hameln* in Hameln. Kassel komt in de route voor omdat de gebroeders Grimm er langere tijd gewoond hebben en omdat er nu het Grimm Museum staat. Dat bepaalde sprookjes bij een bepaalde plaats worden getrokken is soms echter tamelijk vrijblijvend: zo is het sprookje van *Rapunzel* verbonden geraakt met Trendelburg, maar er staat daar geen losstaande toren, en al wat we te zien krijgen, is een gevlochten vlecht die naar beneden hangt. Het sprookje van *Doornroosje* is terecht gekomen in het kasteel van Sababurg, maar het had ook aan ieder ander kasteel gekoppeld kunnen worden. Wel moet gezegd worden dat ze er in Sababurg werk van gemaakt hebben, onder andere met acteurs die als prins en Doornroosje live hun geschiedenis op rijm navertellen, in het **Duits**, maar desgewenst ook in het Engels.

Men neemt het op de *Märchenstraße* niet al te nauw met de genres. Een kasteel in Bovenden, genaamd Burg Plesse, is ook in de route opgenomen, maar louter omdat er een sage over bestaat (en geen sprookje). Sterker nog, de plaats Ebergötzen staat in de route opgenomen omdat daar de molen (nu een museum) staat waarin de schrijver en tekenaar Wilhelm Bush woonde, die de geestelijke vader was van het kwajongensduo *Max und Moritz* – kostelijke verhaaltjes, maar strikt genomen geen sprookjes of sagen. Het is overigens niet doenlijk om in één vakantie alle plaatsen van de *Märchenstraße* te bezoeken, want het zijn er meer dan zestig en

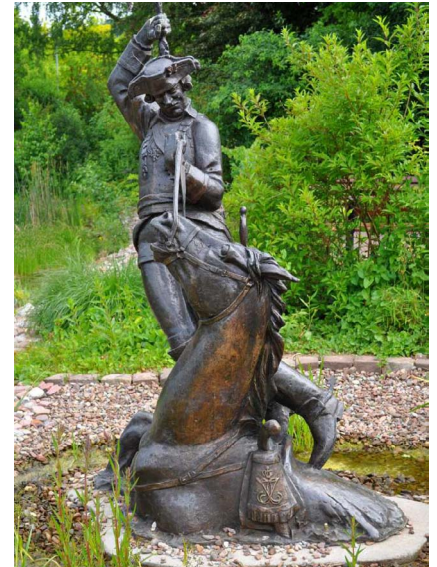
het traject is meer dan 600 kilometer lang. Zelf bezocht ik een aantal plekken in de omgeving van Göttingen, de universiteitsstad waar de gebroeders Grimm geruime tijd bibliothecarissen en professoren zijn geweest.

Een plaats die veel werk heeft gemaakt van zijn sprookjesimago is Bodenwerder. Het stadje herdenkt met trots dat Hieronymus Carl Friedrich Freiherr von Münchhausen (1720-1797) er geboren is en er geruime tijd gewoond heeft. Deze Freiherr is alom bekend geworden als de Baron van Münchhausen. Hij kreeg als bijnaam 'de leugenbaron' vanwege de onmogelijke avonturen die hij volgens zijn verhalen beleefde. Hoe fantastisch en ongeloofwaardig deze leugensprookjes ook waren, de baron zelf heeft werkelijk bestaan. Hij was een gepassioneerd jager en militair, en de meeste van zijn vertellingen hebben dan ook met de jacht of de oorlog te maken. De gebroeders Grimm hebben de verhalen over de Baron van Münchhausen overigens nooit in hun volksverhaalbundels opgenomen – het is dan ook niet zo dat de *Märchenstraße* aan de Grimms is opgehangen.

Het stadje Bodenwerder eert zijn beroemdste inwoner onder andere met een klein museum, een straatnaam, een tableau in een huisje, muurschilderingen, en meerdere borden en beelden, waaronder niet minder dan zes heuse standbeelden. Eén standbeeld memoreert één van de bekendste episodes uit het leven van de baron. Toen hij eens met paard en al in een moeras terecht kwam, leek hij ten dode opgeschreven... totdat de baron zich met bovenmenselijke kracht aan de staart van zijn pruik uit het moeras wist te trekken, en daarbij ook zijn paard kon redden.

Minstens zo beroemd is het sterke staaltje geworden dat de baron uithaalde in Russische krijgsdienst, tijdens een oorlog tegen de Turken. Er bestond grote behoefte om de stellingen van de Turken te verkennen, maar niemand durfde het aan... totdat de Baron van Münchhausen op het lumineuze idee kwam om zich op een loden kanonskogel over het vijandelijke gebied te laten schieten. Zittend op de kanonskogel had hij weliswaar een prima overzicht over de Turkse opstelling, maar de baron begon te beseffen dat hij groot gevaar liep om in handen van de vijand te vallen. Gelukkig schoten de Turken ook kanonskogels af, en de baron slaagde erin om al vliegend over te stappen op een Turkse kanonskogel en zo uiteindelijk veilig terug te keren in de Russische gelederen.

Zoals gezegd was Münchhausen ook een fervent jager. Op een dag probeerde hij met een lang touw en een stukje spek eraan een eend te vangen. Inderdaad slikte een eend op zeker moment het stukje spek door, maar dit was zo glad dat het er



De Baron trekt zichzelf uit het moeras aan zijn staart.



De Baron gaat op een kanonskogel zitten.

aan de achterkant weer uitkwam. Dit zag een tweede eend, en die slikte het stuk spek ook in. Nogmaals kwam het spek er aan de achterkant weer uit, en de geschiedenis herhaalde zich met een derde en een vierde eend. De baron bond zelf het touw om zijn middel en dacht de eenden met gemak binnen te kunnen halen. Zodra hij aan het touw begon te trekken, vlogen de eenden van schrik op, en namen de baron mee in hun vlucht. Aldus maakte de baron een hele luchtreis, en hij wist pas langzaam te dalen door de eenden stuk voor stuk de nek om te draaien.

Een andere keer was de baron op jacht in het bos en zag hij een hert naderen. Toen hij zijn geweer met kruit en loden kogels wilde laden, merkte hij dat hij door zijn kogels heen was. Hij herinnerde zich echter tijdig dat hij kersen had meegenomen. Snel at hij ze op en laadde hij zijn geweer met de pitten. Hij schoot op het hert en raakte het precies tussen de ogen. Het hert loeide even, schudde met zijn kop en sloeg op de vlucht. Twee jaar later kwam de baron op jacht hetzelfde hert weer tegen: nu was er een hele kersenboom tussen het gewei gegroeid. Ditmaal slaagde de baron er wel in om het hert te schieten en kon er nog diezelfde avond wildbraad met kersen gegeten worden.



De Baron vliegt met vier eenden de lucht in.



De Baron schoot met een kersenpit op een hert. Een paar jaar later is er een kersenboom op de kop van het hert gegroeid.

Het Russische leger bestormde eens een Turks kasteel. De Baron van Münchhausen reed te paard de burcht binnen. Toen de baron eenmaal in het kasteel was, vocht hij zich door de vijandelijke troepen heen. Al vrij snel werd het rustiger en leek het de baron een goed moment om zijn paard even te laten drinken. Hij reed naar een waterbak en het paard dronk, en dronk, en dronk... Er leek geen eind aan te komen. Pas toen de baron achter zich keek, begreep hij wat er aan de hand was. De achterkant van het paard was verdwenen, en wat het dier van voren dronk, liep er halverwege al weer uit. Wat was er gebeurd? Juist toen de Baron van Münchhausen het kasteel was binnengereeden, had men het ijzeren valhek naar beneden laten komen, en dat had het paard doormidden gesneden. De baron besloot om terug te rijden, en warempel... de achterste helft van het paard stond nog altijd bij het hek te wachten. De baron liet een hoeveelheid twijgen brengen en daarmee zijn de twee helften van het paard weer aan elkaar gezet. Niet alleen had het paard het overleefd... de twijgen groeiden uit tot een hele struik, en zo kon de baron voortaan altijd te paard in de schaduw zitten.

Deze verhalen werden aldus door een medewerkster van het museum naverteld.

De Baron van Münchhausen was zelf een begenadigd verteller, maar hij heeft zijn vertellingen nooit opgeschreven. De verhalen die hij aan zijn vrienden vertelde,

werden in de mondelinge overlevering weer doorgegeven. Rudolf Erich Raspe (1736-1794) noteerde als eerste de verhalen, en ze werden in het Engels, en daarna in het Duits een groot succes. De Baron van Münchhausen heeft zelf nooit een cent aan deze verhalen verdiend, en alhoewel hij graag leugensprookjes vertelde, vond hij het toch niet zo leuk dat hij als 'de leugenbaron' de geschiedenis is ingegaan.

Bronnen

Alle foto's bij dit artikel zijn genomen door Theo Meder. Zie verder Gerald Axelrod: *Die fantastischen Welt der Brüder Grimm entlang der Deutschen Märchenstrasse*. Würzburg 2012; Eberhard Michael Iba: *Die Deutsche Märchenstrasse: eine sagenhafte Reise vom Main zum Meer, von Hanau bis nach Bremen/Bremerhaven: Märchen, Sagen, Legenden*. Hameln 2011; Dorothee Hemme: *Märchenstraßen – Lebenswelten: zur kulturellen Konstruktion einer touristischen Themenstraße*. Berlin [etc.] 2009; *De wonderlijke avonturen van Baron van Münchhausen*. Opnieuw verteld door Jan Mens. Amsterdam [z.j.]; en zie [wikipedia](#) over de Deutsche Märchenstraße.



De Baron is de helft van zijn paard kwijt; wat hij vóór drinkt, loopt er achter weer uit.

Als Paulus of als Timotheüs

De structuur van recente bevindelijk gereformeerde bekeringsverhalen

Martha Houweling

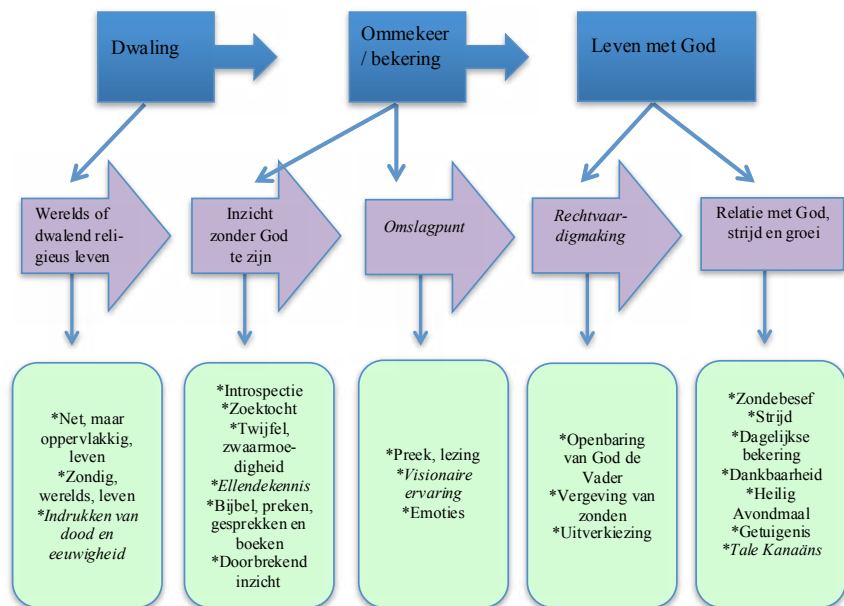
In de afgelopen jaren zijn in ons land veel romans verschenen waarin een specifieke Nederlandse bevolkingsgroep geschetst wordt, namelijk de groep die wordt aangeduid als 'bevindelijk gereformeerd', of ook wel als 'reformatorisch' of als de 'gereformeerde gezindte'. Daarvan is Jan Siebelinks bestseller *Knielen op een bed violen* wel de bekendste. Toch blijft de kennis over deze groep gelovigen bij veel Nederlanders beperkt tot enkele stereotype ideeën. Om het inzicht in de opvattingen van bevindelijk gereformeerden te vergroten heb ik in de maanden augustus tot en met november 2012 op het Meertens Instituut onderzoek gedaan naar een voor bevindelijken belangrijk onderwerp, namelijk de bekering. Door me specifiek te concentreren op de structuur van verhalen die bevindelijken over hun bekering vertellen sloot mijn onderzoek goed aan op het structuralistische verhaalonderzoek dat onder andere gedaan wordt op het Meertens Instituut.

De bevindelijk gereformeerden zijn verdeeld over verschillende kerkverbanden. De verschillen tussen deze kerkverbanden zijn relatief groot. Er is globaal sprake van een rechtervleugel (vooral de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en de Oud Gereformeerde Gemeenten), een middenvleugel (de Gereformeerde Gemeenten en de Hersteld Hervormde Kerk) en een linkervleugel (kerken met een Gereformeerde Bonds-karakter binnen de Protestantse Kerk in Nederland en kerken uit de bevindelijke stroming binnen de Christelijk Gereformeerde Kerk). Wat de verschillende vleugels delen is de nadruk die zij leggen op de noodzakelijkheid van de bekering van een mens. Hierbij duidt het begrip 'bekering' niet zozeer op de overgang van de ene naar de andere religie, maar meer op een innerlijk proces waarbij men inleeft wat men verstandelijk al wist. Door de bekering wordt het offer van Jezus' lijden en sterven, waardoor verzoening met God mogelijk is, persoonlijk toegeëigend.

In de 18^e, 19^e en vroege 20^e eeuw neemt de bekering zo'n grote plaats in onder gereformeerde piëtisten, die gezien kunnen worden als de voorlopers van de bevindelijk gereformeerden, dat zij in groepjes bij elkaar komen om over de bekering en het geestelijk leven in het algemeen te praten. In de context van deze 'conventikels' komt ook de schriftelijke bekeringsgeschiedenis op; gelovigen schrijven over de eigen of andermans bekering. Deze geschriften worden verspreid en in een latere fase soms gedrukt. Tegelijkertijd met de opkomst van de schriftelijke bekeringsgeschiedenissen is een andere ontwikkeling gaande; de bekering wordt steeds gedetailleerder en systematischer beschreven. Er ontstaat als het ware een bekeringsweg met verschillende fasen, die bovendien als een norm gaat functioneren waaraan andere bekeringen getoetst worden. Deze bekeringsweg vertoont verschillen per regio en groep.

De modelmatigheid van de bekeringsverhalen uit het verleden roept de vraag op of er vandaag de dag nog sprake is van een patroon in de bekeringsverhalen, en zo ja, hoe ziet dat patroon eruit? Tegenwoordig verschijnen er echter vrijwel geen schriftelijke bekeringsgeschiedenissen meer, tenminste geen geschiedenissen die een recente bekering beschrijven. Wel verschijnt er af en toe nog een beknopt verhaal in een krant of tijdschrift, maar onvoldoende om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Daarom zijn twaalf mensen die tot een bevindelijk gereformeerd kerkverband behoren geïnterviewd en is een persoon om een schriftelijke bijdrage gevraagd. Daarnaast zijn artikelen gebruikt waarin de bekering van drie predikanten beschreven werd. Op basis van deze data zijn enkele conclusies getrokken.

Een eerste conclusie is dat er inderdaad sprake is van enkele elementen die in de bekeringsverhalen telkens terugkomen. Deze elementen vormen samen de structuur van het recente bevindelijk gereformeerde bekeringsverhaal. Deze structuur ziet er als volgt uit:



De bovenste rij van dit schema geeft op een heel abstract niveau de structuur van de bekeringsverhalen weer. Deze structuur kan waarschijnlijk in bekeringsverhalen van alle tijden en van alle religieuze groepen terug gevonden worden. De tweede rij is iets minder abstract. Hier komt al meer het eigene van bevindelijk gereformeerde bekeringsverhalen naar voren. De onderste rij is het meest concreet. In de termen die hier genoemd worden komt het sterkst het bevindelijk gereformeerde karakter van de bekeringsverhalen naar voren.

In het schema zijn een aantal woorden *cursief* weergegeven. Deze elementen komen niet in alle geanalyseerde verhalen voor. In de geanalyseerde bekeringsverhalen waren grofweg twee soorten bekeringsverhalen herkenbaar. De eerste soort bekeringsverhalen, de meerderheid van de verhalen, waren slechts vaag gefaseerd. Globaal waren in deze tien verhalen de fasen 'werelds of dwalend religieus leven', 'inzicht in de dwaling/het leven zonder God', eventueel een 'omslagpunt' en ten slotte een 'relatie met God, gepaard gaande met strijd en groei', herkenbaar. Exacte perioden werden in deze verhalen niet genoemd en veel respondenten gaven aan de bekering niet te willen zien als iets stapsgewijs of systematisch. Van een omslagpunt is bij drie van deze tien respondenten sprake, de overige schuin

gedrukte woorden in het model spelen nauwelijks een rol. Het zwaartepunt ligt in de verhalen op de dagelijkse bekering, het dagelijks terugkeren tot God.

De cursief weergegeven woorden spelen echter wel een rol in de tweede soort bekeringsverhalen. Deze bekeringsverhalen zijn veel sterker gefaseerd; de fasen zijn duidelijker afgebakend en er is sprake van meer fasen. Het omslagpunt komt in al deze verhalen naar voren en wordt omschreven als een ingrijpende en visionaire ervaring. In sommige van deze verhalen wordt de rechtvaardigmaking als een apart stadium neergezet. Het inzicht in het leven zonder God heeft vooral het karakter van 'ellendekennis', het diep doorleven van de eigen totale zondigheid. Emoties worden in deze verhalen benadrukt en er wordt veel gebruik gemaakt van de zogenaamde 'tale Kanaäns' en religieuze termen in ruimere zin.

Twee verhalen passen niet in het schema. Dit zijn dan ook geen bekeringsverhalen in de eigenlijke zin van het woord; de respondenten hebben geen radicale ommekeer meegemaakt. Bekering wordt door deze respondenten vooral gedefinieerd als dagelijkse bekering, een dagelijks terugkeren naar God. Zij dienen God vanaf hun jeugd, hoewel ze zich daar in sommige perioden minder bewust van waren of hun geloof bestreden werd. Er is daarom eigenlijk alleen sprake van het laatste blok in het schema.

De eerste soort bekeringsverhalen is afkomstig van mensen uit de Protestantse Kerk in Nederland, de Hersteld Hervormde Kerk en (vooral) de Gereformeerde Gemeenten – de midden- en linkervleugel. De tweede soort bekeringsverhalen, de bekeringsverhalen waarvoor de schuin gedrukte woorden gelden, zijn afkomstig van mensen uit de Oud Gereformeerde Gemeenten, de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, en (opnieuw) de Hersteld Hervormde Kerk – de rechtervleugel. Er is dus een verband tussen het soort bekeringsverhaal en het kerkverband zichtbaar, hoewel de respondent uit de Hersteld Hervormde Kerk waarvan het verhaal bij de tweede soort verhalen past een uitzondering vormt en er rekening gehouden moet worden met het gegeven dat drie van de vier personen van wie de bekeringsverhalen tot de tweede soort behoren predikant zijn en in die positie waarschijnlijk als rolmodel fungeren.

Samenvattend kunnen we stellen dat er in recente bevindelijk gereformeerde bekeringsverhalen een patroon herkenbaar is. Vanwege de optionele stappen in dit vastgestelde patroon passen er twee soorten verhalen in; enerzijds verhalen die slechts vaag gefaseerd zijn, anderzijds verhalen waarin de fasen sterker afgeba-

kend zijn en waarin sprake is van meer stappen. Deze conclusie vergroot het inzicht in de verschillen, maar ook overeenkomsten, tussen de opvattingen over de bekering onder bevindelijk gereformeerden onderling en draagt zodoende bij aan een genuanceerder beeld van bevindelijk gereformeerden.

Bronnen

Dit artikel is gebaseerd op de masterscriptie *Als Paulus of als Timotheüs. De structuur van recente bevindelijk gereformeerde bekeringsverhalen*, die Martha Houweling heeft geschreven onder begeleiding van Theo Meder en prof. dr. E.G.E. van der Wall (Universiteit Leiden).

Verhalen bewegen

Nieuwe wegen tot een levendige voorlees- en vertelcultuur

Marco Holmer & Julia Klein

Verhalen bewegen kinderen zowel innerlijk, doordat zij door de verhalen ontroerd worden, alsmede uiterlijk, wanneer kinderen door verhalen tot bewegen worden aangezet. Zij zetten dan hun lichaam in om scènes na te spelen, indrukken te verwerken, en om hetgeen zij in prentenboeken hebben waargenomen uit te drukken. (Zimmer 2012)

Project 'Geschichten bewegen'

In voorjaar 2010 startte in Niedersachsen (Duitsland) het project 'Geschichten bewegen'. Dit project was een samenwerking tussen de Historisch-Ökologischen Bildungsstätte in Papenburg, de Universiteit Osnabrück faculteit sportwetenschap, en de Stadsbibliotheek in Westoverledingen. In het project werd de praktijk van het voorlezen en vertellen aan kinderen van twee tot en met tien jaar geëvalueerd, met als perspectief de ontwikkeling van een sterker op beweging en handeling georiënteerde taalbevordering. 'Geschichten bewegen' richtte zich op een samenwerking tussen kinderdagverblijven (kinderen van 2 tot 6 jaar), basisscholen (kinderen van 6 - 10 jaar) en bibliotheken. In die instellingen werden voorlees- en vertelactiviteiten met bewegings- en handelingselementen gecombineerd en in praktijkprojecten uitgetest.

Het project werd gefinancierd door het Niedersächsisches Ministerium für Wissenschaft und Kultur, en het Niedersächsisches Institut für frühkindliche Bildung und Entwicklung. Tijdens het Symposium 'Geschichten bewegen' op 23 februari 2012 werden de resultaten van dit landelijke project aan medewerkers van kinderdagverblijven, scholen en bibliotheken gepresenteerd.



"Ik heb altijd al graag verhalen verteld, maar met dit project heb ik uit erg veel verschillende richtingen stimulansen gekregen wat je met verhalen kunt doen. Ik merk dat het mij veel meer plezier doet wanneer kinderen meedoen. Er ontwikkelt zich dan zoveel, dat kun je vooraf eenvoudigweg niet plannen." (Leerkracht basisonderwijs).

Waarom verhalen voor kinderen belangrijk zijn

Verhalen dragen bij aan taalbevordering. De ervaring van kinderen met (prenten) boeken en verhalen is de grondslag voor de verwerving van taal- en leescompetentie. Verhalen en boeken geven een virtuele wereld weer, die niet direct zintuiglijk is waar te nemen.

Door middel van verhalen leren kinderen het contextonafhankelijke gebruik kennen van taal en maken ze kennis met verhaalstructuren. Onbekende woorden worden geleerd en uitdrukkingen door herhaling geoefend. De kennismaking met verschillende literaire stijlen (bijvoorbeeld het rijm) stimuleert het plezier in taalgebruik en biedt mogelijkheden voor het spelen met taal. Verhalen stimuleren de concentratie, het denken en het voelen van kinderen. Zij leren om te luisteren en om afbeeldingen in alle rust waar te nemen. Zij ontdekken structuren in verhalen en oefenen die in hun eigen vertellingen. Zij trainen hun denkvermogen doordat zij in gedachten handelingen herhalen, het beleefde benoemen, en de toekomst plannen.

Vertelde verhalen produceren beelden in de hoofden van kinderen. Het ontwikkelen van eigen innerlijke beelden en metaforen maakt het mogelijk om ervaringen en gedachten in taal over te dragen.



"De kinderen zijn niet alleen door het luisteren, maar met hun hele lichaam bij het verhaal betrokken. Dat bevredigt hun bewegingsdrang. Door het meedoen zijn zij meer in het verhaal aanwezig."
(Medewerker Kinderdagverblijf).

Waarom beweging voor kinderen belangrijk is

Beweging ondersteunt de motorische ontwikkeling van kinderen. Daarbij zijn kinderen aangewezen op een stimulerende omgeving, die het mogelijk maakt om veelzijdige ervaringen op verschillende motorische gebieden op te doen. Bewegen leert men uitsluitend door het doen!

Bewegen draagt bij aan de persoonlijkheidsontwikkeling van het kind. Door lichamelijke ervaringen ontwikkelen kinderen een beeld van zichzelf en hun omgeving. Vooral door handelingen ontdekken kinderen het verband tussen oorzaak en gevolg. Het resultaat van hun handelen verbinden zij dan met hun eigen kunnen. Op die manier ontstaat een beeld van hun eigen mogelijkheden.

Verder bevordert beweging communicatie en taal. Beweging is een communicatiemiddel: met ons lichaam en met behulp van de expressieve functies van bewegingen vertellen we over onszelf, onze behoeftes en onze stemmingen.

Tegelijk is beweging het uitgangspunt voor de taalontwikkeling van het kind (vgl. Zimmer, 2012). De sociale en materiële omgeving wordt door een kind in eerste

instantie via beweging ontdekt. Pas daarna kunnen handelingen, dingen en personen verbaal worden beschreven. Pas na verloop van tijd verinnerlijken handelingen zich en kan het kind in taal een voornemen uiten, of over het resultaat van een handeling reflecteren (ik wil fietsen – ik heb in de tuin gefietst). Het beleven van bewegingen is zeer sterk met taal verbonden en biedt daarom veel mogelijkheden om taalgebruik te initiëren en plezier in taal te stimuleren.

Verhalen bewegen – Methodische benaderingen

Vanwege het belang van voorlezen, vertellen en van beweging voor de ontwikkeling van kinderen, is in het project 'Geschichten bewegen' gezocht naar mogelijkheden om die vakgebieden met elkaar te verbinden en te verdiepen. Daarbij beschrijft de naam van het project al de methodische opdracht die werd gesteld:

“Hoe kunnen vertel- en voorleesactiviteiten levendiger worden vormgegeven door het integreren van bewegingselementen.”

In dat kader werden drie verschillende methodische benaderingen ontwikkeld en uitgeprobeerd:

1. Beweging in het verhaal

Bij deze benadering gaat het erom kleine bewegingen in een verhaal te integreren. Het verhaal blijft op de voorgrond staan. Tijdens het vertellen worden op verschillende manieren bewegingen in het verhaal ingebouwd.

Door het benadrukken van mimiek of gestiek kan de verteller bewegingen creëren die dan vervolgens door de toehoorders kunnen worden overgenomen.

Kenmerkende terugkerende bewegingen kan de verteller inzetten om personages uit het verhaal te karakteriseren. De kinderen krijgen daardoor een levendiger beeld van die figuren en kunnen zich daarmee beter identificeren.

Ook het ritmisch, in koor reciteren van dichtregels of uitdrukkingen kan in het verhaal worden opgenomen. Muzikale elementen (bodypercussie) en klanken, die bijvoorbeeld verschillende dieren uit het verhaal karakteriseren, bieden ook bewegingsmogelijkheden.

Zo ontstaan in het verhaal verschillende actieve elementen. Aanleidingen voor 'kleine' bewegingen, die uitstekend in kleine ruimtes (groepsruimtes, schoolklassen, bibliotheken) kunnen worden uitgevoerd. Speciale attributen zijn daarvoor niet noodzakelijk.



“Een verhaal met bewegingen spreekt de kinderen erg aan. Ik heb gemerkt dat ik veel kinderen anders waarneem dan in de normale lessen.” (Leerkracht basisonderwijs).

2. Het verhaal in beweging

Het vertellen van een verhaal zorgt ervoor dat kinderen in de wereld van de fantasie onderduiken. Een verhaal biedt een gemeenschappelijke associatieruimte met aanleidingen tot bewegen. Het verhaal leidt de beweging(sactiviteit) in en sluit hem ook weer af. Het verhaal is het raamwerk voor een bewegingsspel. Bij deze aanpak staan de bewegingsactiviteiten op de voorgrond.

Bewegingsverhalen stimuleren kinderen vooral tot meedoen, wanneer de inhoud van het verhaal is afgestemd op hun verbeelding en hun ervaringswereld. Het verhaal fungeert dan als een hulpmiddel bij de inleving in het bewegingsspel. Zo ontstaat een adequate atmosfeer, en wordt een creatief en fantasierijk spel gestimuleerd.

Voor verhalen met repeterende episodes zijn geschikt voor het samen zingen, samen spreken en samen bewegen. Die verhalen bieden kinderen een narratieve context die ertoe bijdraagt dat beweging en spel kunnen excelleren.

3. Beweging en verhaal

In deze derde benadering zijn beweging en verhaal gelijkwaardig en houden inhoudelijk nauw verband met elkaar. Aan een verhaal worden bewegingsactiviteiten toegevoegd, die het verhaal inhoudelijk versterken: bewegingen die de handeling verbeelden en bewegingen die een identificatie met de personages uit het verhaal vergemakkelijken. Door die bewegingen wordt het begrijpen van het verhaal eenvoudiger en de beleving ervan geïntensiveerd.

Mimische en gestische bewegingen kunnen parallel in het verhaal worden ingebouwd. Grotere bewegingsactiviteiten en -spelen kunnen voor of na het verhaal geïntroduceerd worden. Wanneer de handeling in het verhaal een onderbreking toestaat, kan een activiteit ook middenin (een pauze in) het verhaal plaatsvinden. Op die wijze ingezet vormen de bewegingsspelen de inleiding op het verhaal. Bijvoorbeeld een beweeglijk bezoek aan de jungle voorafgaande aan een verhaal over de avonturen van dieren in het oerwoud.

Een bewegingslandschap, waarin elementen uit het verhaal opnieuw een rol spelen, kan een goede manier zijn om het verhaal met behulp van beweging, te verdiepen. Bijvoorbeeld een jungle die de kinderen zelf als oerwouddier ontdekken nadat zij het verhaal hebben gehoord.

Natuurlijk kunnen verhalen ook door de kinderen opnieuw beleefd worden in de vorm van een vertelpantomime of een bewegend theaterstuk.



"Kinderen nemen een verhaal heel anders op wanneer zij meedoen. Het maakt verschil of je alleen vertelt - daar zat een aap - of wanneer de kinderen direct de bewegingen en geluiden maken."
(Bibliotheekmedewerker).

De praktijk van een levendige vertel- en voorleescultuur.

Eenendertig kinderdagverblijven, basisscholen en bibliotheken uit Niedersachsen experimenteerden in praktijkprojecten met bovengenoemde drie benaderingen. In alle instellingen was het voor de medewerkers mogelijk om met behulp van deze drie invalshoeken levendige vertel- en voorleesactiviteiten te ontwikkelen.

Bij alle praktijkprojecten lukte het om de bewegingselementen en de verhalen aan elkaar aan te passen. Een dergelijke werkwijze vergde wel een intensievere voorbereiding van (voorlees)boek of verhaal door de pedagogische of bibliothecaire vakkrachten.

De kinderen die aan deze levendige vertel- en voorleescultuur deelnamen reageerden zeer positief op de activiteiten. De observaties van de vakkrachten beschrijven een intense beleving van verhalen: de kinderen zitten meer in het verhaal en zijn sterker bij het vertellen en voorlezen betrokken.

Het werd zichtbaar dat verschillende niveaus van bewegen in de activiteiten bij elkaar gebracht werden: de motorische handeling, de uiterlijke beweging, maar vooral ook de innerlijke emotionele beweging die het beleven van een verhaal te weegbrengt.

In het project 'Verhalen bewegen' werd duidelijk dat de verbinding tussen lichamelijke, motorische beweging en verhalen de innerlijke beweging bij kinderen intensiveert. Een veelbelovende verrijking van de bestaande voorlees- en vertelcultuur.

Bronnen

Bildungsreferenten van het project 'Geschichten Bewegen' zijn de auteurs Marco Holmer en Julia Klein. Zij zijn in Nederland verbonden aan de [Vertelacademie](#). Copyright voor de foto's berust bij het project 'Geschichten bewegen'. Het openingscitaat is afkomstig uit Renate Zimmer: *Handbuch Sprachförderung durch Bewegung*. Freiburg im Breisgau: Herder Verlag 2012.



De zware pijp

Een loopje met de duivel

Roel van den Assem

Een soldaat staat op wacht met zijn geweer wanneer plotseling de duivel komt aanzetten. De duivel ziet het wapen en merkt op dat de soldaat een lange pijp heeft. De soldaat geeft dit toe en vraagt of de duivel ook een trekje wil. Dat lijkt de duivel wel wat. De soldaat zet het geweer aan de mond van de duivel en haalt de trekker over, met een enorme knal als gevolg. Bah, zegt de duivel, wat rook jij straffe tabak zeg! En de duivel vervolgt zijn weg.

Dit verhaal dat internationaal bekend staat als 'The Gun as Tobacco Pipe', behoort tot een grotere groep verhalen die we aanduiden als 'domme-duivel-sprookjes'. In de verhalen die tot deze categorie behoren, wordt de duivel door een eenvoudig mens op listige wijze om de tuin geleid.

Er is nog niet veel onderzoek gedaan naar deze groep verhalen en daarom volgt hier een korte kennismaking. Allereerst gaan we kijken naar de variaties die we kennen van dit specifieke verhaal. Daarna proberen we te achterhalen wanneer het verhaal ongeveer is ontstaan.

Omdat volksverhalen mondeling werden (en nog steeds worden) doorverteld, kunnen er makkelijk veranderingen in het verhaal worden aangebracht om het beter te laten passen bij de plaats of tijd van de verteller en het publiek. Ook bij dit verhaal is dat het geval. De soldaat kan bijvoorbeeld ook een jager zijn. Er zijn variaties waarin het geweer nog geladen moet worden: dit verwacht de duivel dan met het stoppen van een pijp. Dat deze verwarring kan bestaan, heeft alles te maken met het soort wapen dat men in ieder geval in de vroegere versies voor ogen had, namelijk het musket. Dit geweer diende men met kruit en lood te laden aan de voorzijde. Het kruit en de kogel werden in de loop van het geweer gestopt en

met een lange dunne pin aangeduwd. Dit verwart de duivel met het aanduwen van de tabak in een pijp.

Soms hebben de personages een naam. Interessant in dit verband is het verhaal getiteld 'Eileschpijfel's Smoke Pipe', verteld in Amerika. Dit verhaal kent hetzelfde verloop als het verhaal van de duivel die een geweer voor een tabakspijp aanziet. De naam Eileschpijfel is een verbastering van Eulenspiegel, een van oorsprong Duits personage dat bekend is uit andere verhalen en al een lange geschiedenis heeft. Uilenspiegel is nu de slimme aanbieder van het vuurwapen als pijp.

Een andere variatie die wat sterker afwijkt van het voorbeeld hierboven is die waarin de duivel en zijn jongste zoontje de hoofdrol spelen en de 'pijp' vervangen is door een 'fluit': De duivel en zijn zoon vinden nabij een bos een slapende jager. Naast zijn tas, met daarin het geschoten wild, staat zijn geweer. De zoon van de duivel vraagt wat het is en de duivel antwoordt hem onwetend dat het een fluit is. De duivel vertelt dat er twee man nodig zijn: een die blaast en een die het vingerwerk doet. De kleine neemt de laatste taak op zich. Er volgt een harde knal en de hagel komt via de loop in de mond van de duivel terecht. De zoon: "Dat was geen mooie toon". Vader: "Je drukte de verkeerde knop in en de fluit was erg stoffig waardoor al het stof in mijn keel vloog." De rol van de jager is hier ver teruggebracht.

Een opvallende variatie heeft een verhaal uit Oklahoma (Amerika), waarbij de duivel is vervangen door een ruige indiaan. Deze laatste tekst is verteld in 1935. Het verhaal blijft dus door de tijd heen verteld worden op verschillende manieren.

We hebben kunnen vaststellen welke variaties er in ieder geval bestaan en waar ze zijn verteld. Zo weten we dat het verhaal in Nederland, voor zover bekend is uit de boeken en uit onderzoek, alleen verteld is in de noordelijke provincies Friesland en Drenthe. Daarnaast heeft het verhaal van de duivel en het geweer als tabakspijp buiten Nederland een wijde verspreiding. Het komt over bijna de hele wereld voor. Het kerngebied waar het verhaal verteld werd, is Europa, met uitlopers naar het Midden-Oosten, Azië, Afrika en Amerika.

Het verhaal kan in deze vorm niet ouder zijn dan de uitvinding van het musket dat ongeveer in 1520 voor het eerst werd gebruikt. Het laden van een musket doet, zoals gezegd, denken aan het stoppen van een pijp. In de loop van de negentiende eeuw neemt het modernere geweer (waarbij de kogels en het kruit bij elkaar in een



Het laden van de musket.



De lange tabakspijp van de 19-
eeuwse Duitse schrijver Wilhelm
Busch, in de Wilhelm-Busch-Mühle
te Ebergötzen (foto: Theo Meder).
De pijp is lang genoeg om met een
koord over de schouder mee te
dragen alsof het een geweer is.

huls zitten en aan de andere kant van het geweer geladen kunnen worden) de oudere modellen over, dus is het aannemelijk dat het verhaal voor die tijd is ontstaan.

Het roken van tabak werd in Europa ook al in de 16e eeuw geïntroduceerd. Maar het verhaal is hoogstwaarschijnlijk pas veel later verteld. Het roken van een pijp moest een algemene gewoonte zijn geworden; in het verhaal is het een jager of soldaat die een pijp rookt en niet een rijk of hooggeplaatst persoon. Daarbij zien we de tabakspijp die door de enorme lengte verward zou kunnen worden met een vuurwapen, pas bekend worden rond de negentiende eeuw.

Ten slotte wijst de overlevering van het verhaal ook in de richting van begin negentiende eeuw: de vroegst bekende versie komt uit 1844. Dus rond die tijd zal dit verhaal zijn wortels hebben.

Aan de andere kant zien we dat verhalen waarin de duivel wordt beetgenomen tot ver terug in de tijd te vinden zijn. Een verhaal waarin de smid de duivel of de dood te slim af is, gaat terug op versies uit de zestiende en zeventiende eeuw. Het kluchtige toneelstuk *Van den appelboom* uit de zestiende eeuw is een voorbeeld. In dit verhaal heeft een boer een appelboom waar je niet meer uit kan komen als je er in klimt. Alleen de boer kan je bevrijden. Op deze manier houdt de boer de duivel en de dood vast totdat zij hem iets beloven. De dood belooft de boer pas later terug te komen en de duivel zal de boer de rest van zijn leven niet verleiden tot zonden.

Waarvoor dienen dergelijke verhalen? Het was niet puur en alleen voor het vermaak. De spot drijven met de duivel is een fenomeen dat al in de middeleeuwen terug te vinden is. Daarmee werd het kwaad bezworen en het gevaar gerelativeerd; het was in feite een manier om om te gaan met de angst voor de duivel. Het feit dat de duivel niet zo slecht kan zijn als dat God goed is, kon al de lachlust opwekken. Dus de duivel werd belachelijk gemaakt omdat men er eigenlijk bang voor was. Uit vele andere verhalen, met name de sagen, blijkt wel dat de angst voor de duivel zeker tot in de twintigste eeuw heeft voortgeduurd. Dat is in de loop van diezelfde eeuw sterk gaan afnemen.

Als horrorgenre worden er nog steeds wel films gemaakt waarin de duivel bezit neemt van een persoon of waarin onverklaarbare gebeurtenissen toegeschreven worden aan een demonische bovennatuurlijke kracht. Films van *The Exorcist* tot *Harry Potter* spelen succesvol met de demonische thema's. Maar volksverhalen waarin de duivel het op een grappige manier ontgeldt zijn er niet zoveel meer.

Angst voor de duivel speelt in ons dagelijks leven bijna geen rol meer. Hij boezemt ons niet meer de angst in zoals in vroeger tijden. We hebben de humoristische, ontladende verhaaltjes dus blijkbaar minder nodig. In onze huidige samenleving overheersen heel andere angsten voor modernere fenomenen, die worden verwoord in een moderner genre: de broodjeaapverhalen of urban legends.

Bronnen

Voor het onderzoek is onder meer gebruik gemaakt van Marco Frenschkowski en Daniel Drascek: 'Teufel' in: *Enzyklopädie des Märchens*, dl. 13, kol. 383-413. Hofheim/Regensburg, 2010; Siegfried Neumann: 'Waffen', in: *Enzyklopädie des Märchens*, dl. 14, kol. 398-403; en Herman Pleij: 'Duivels in de Middelnederlandse literatuur' in: *Duivelsbeelden. Een cultuurhistorische speurtocht door de Lage Landen*, Gerard Rooijackers e.a. (red.), 1994. p. 89-106.

“Kinderen komen uit de kool”

Olga Leonhard

Er kwam een vraag binnen bij de afdeling DOC Volksverhaal van het Meertens Instituut, over het bekende ‘bakerpraatje’ van kinderen die uit de kool geboren worden. Waar komt dit eigenlijk vandaan? Sinds wanneer wordt dit verteld? En waarom eigenlijk? En wat is nu de ‘echte’ versie van het verhaal?

Ten eerste moet worden opgemerkt dat er niet maar één ‘echt’ verhaal is over kinderen die uit de kool komen. Omdat het een volksverhaal betreft, hebben we per definitie met verschillende versies te maken. Volksverhalen worden immers mondeling doorverteld, waardoor men makkelijk details kan weglaten of toevoegen. Hierdoor ontstaan verschillende versies die maar een paar kernelementen met elkaar hoeven te delen. In Nederland zijn er bijvoorbeeld kinderen die uit de boerenkool komen, maar ook uit de witte, rode en savooiekool. Na de Tweede Wereldoorlog beweerde men in Nederland nog dat de kleur van de kool het uiterlijk of geslacht van het kind zou bepalen: meisjes en bleke jongens kwamen uit de witte kool, roodharigen en jongens met een gezonde huidskleur kwamen uit de rode kool.

Een voorbeeld van een verhaalversie uit de Verhalenbank van het Meertens is de mop waarin een kind zijn ouders vraagt waar baby’s vandaan komen. Zij antwoorden dat die uit de kool komen. Als het kind vervolgens zijn ouders seks hoort hebben, vertelt hij andere kinderen dat zijn vader op de groentenkar zat. Het bakerpraatje dat kinderen uit de kool komenn, komt blijkens de Verhalenbank ook voor in andere, uitgebreidere verhalen, bijvoorbeeld in die over Klein Duimpje: Klein Duimpje wordt dan in de kool gevonden. Dat deze versie al langer bestaat bewijst een prent uit 1800 waarop ‘Klein Duimken’s leven’ staat afgebeeld. Nog ouder is de uitspraak van een jongen in een blijspel uit 1696: “Mijn Elsje is zóó onnoozel, dat zij denkt, dat de kinderen in de bloemkool groeijen.”



Klyn Duymken, uyt een Kool gekoömen,
Word van de Moeder aengenodmen.
*Petit Poucet; Le creriez-vous ?
Fut né tout vivant dans un Cèpe.*

Het eerste plaatje van een centsprent (goedkoop blad met ‘strip’) uit 1800, waarop het leven van Klein Duimpje staat afgebeeld. “Klyn Duymken, uyt een Kool gekoömen / Word van de Moeder aengenodmen.” Met de Franse vertaling van het rijmpje eronder.

Het verhaal van kinderen die uit de kool komen is een voorbeeld van een bakerpraatje; een verhaal met een onjuiste bewering omtrent de zwangerschap. De kool is niet de enige plek waar kinderen door de geschiedenis heen zijn aangetroffen. Kinderen kwamen in Nederland bijvoorbeeld ook uit stenen (in Urk bijvoorbeeld uit de Ommelebommelesteen; in Friesland uit de poppesteen), uit bronnen en putten, ze zijn geplukt uit bomen (bijvoorbeeld uit de Munnekenboom in Utrecht; de holle iep bij Kraantje Lek in Haarlem), aangevoerd door boten, gekocht bij de boer, gebracht door de baker en, wellicht het bekendste voorbeeld, in een buideltje aangevlogen door de ooievaar.

Deze gekuiste verhalen zijn natuurlijk erg handig om uit de hoge hoed te toveren wanneer een nieuwsgierig kind voor het eerst op de proppen komt met de gevreesde vraag 'waar komen baby's eigenlijk vandaan?' Dat gold vroeger destem meer: er ontstond namelijk een enorm taboe op seksualiteit in de loop van de middeleeuwen die nog lang voortduurde. Dit kwam door de grote macht van de kerk, die seks (en daarmee ook naaktheid) als een grote zonde bestempelde. Vrouwen werden bovendien gezien als de incarnatie van het kwaad. Het ontstaan van kinderen uit seksuele gemeenschap zat de kerk dan ook niet lekker, evenals de uiteindelijke geboorte van het kind, waarbij het uit de 'schoot' van de vrouw moest kruipen. Op historische afbeeldingen van bevallingen zijn dan ook nooit mannen aanwezig en de barenden vrouwen zijn vaak volledig gekleed.

Qua datering lijkt de oudste Nederlandse bron voor het verhaal van kinderen uit de kool, volgens het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, te stammen uit 1644. Een figuur uit het boek *Klucht- Hoofdige Snorrepipen I*, geschreven door Isaac Burghoorn, uitte toen de woorden: "Ick heb daer een Kint helpen halen uytte kool, hier tot onse An". Burghoorn schreef echter op wat hij hoorde: het begrip van het kind uit de kool moet dus al eerder dan 1644 in Nederland hebben bestaan. Het verhaal blijkt niet typisch Nederlands: ook in bijvoorbeeld België, Duitsland, Spanje, Italië, Ierland, de Verenigde Staten en met name Frankrijk komt het voor. In welk land het nu het eerst is ontstaan is moeilijk te ach-

Ouders komen een kind kiezen uit een kolenveld. Een Franse prentbriefkaart, gedateerd 31 december 1904.



terhalen, maar het verhaal geniet wel duidelijk een grote populariteit in Frankrijk. Bovendien is het waarschijnlijk dat het verhaal vanuit Frankrijk naar Nederland is overgewaaid. Onderzoeker O. Haverkamp schrijft namelijk, in een boekje over verhalen omtrent de herkomst van kinderen: “[...] op onze tocht langs de levensoorsprongen, herinner ik er in de eerste plaats aan, dat in Frankrijk – men weet het uit de lesboekjes van het eerste uur Frans! – de kinderen van oudsher uit de kool komen”. Volgens het Franse verhaal worden meisjes uit rozen geboren; jongens uit kolen. In Spanje is er een recept vernoemd naar het verhaal dat kinderen uit de kool komen: kool gevuld met gehakt en groente heet daar *Niños envueltos en repollo*, oftewel ‘kinderen gewikkeld in kool’. Ook in België kent men het verhaal: in Antwerpen kwamen de jongens uit de rode en de meisjes uit de witte kool. In de Verenigde Staten kwamen in 1978 de *Cabbage Patch Dolls* ten tonele, poppen die uit een kool komen. Dit speelgoed ontpopte zich tot een grote rage in de jaren tachtig. De bedenker van de poppen, Xavier Roberts, kwam op het idee doordat zijn ouders hem als kind vertelden dat hij uit de kool kwam.

De eerste koolsoorten ontstonden al meer dan 4000 jaar geleden, waarschijnlijk rond het Middellandse Zeegebied. Het is dus een hele oude groente, en was al populair bij de oude Grieken en Romeinen: de bekende Romeinse staatsman Cato bijvoorbeeld noemde kool “de groente die alle andere groentes overstijgt” (*De Agri Cultura*, 160 v.Chr.). Waarom de kool in de volksmond zo’n populaire herkomstplek van kinderen is geworden, kan niet met zekerheid worden vastgesteld – het blijft speculatie. Maar een aantal zaken maken de kool wel een aannemelijke kandidaat voor de rol van ‘kinderdrager’. Het is bijvoorbeeld een gelaagde groente die blaadje voor blaadje gepeld kan worden, waardoor er makkelijk iets in ‘verstopt’ kan zitten. De kool is bovendien voedzaam, goedkoop en wijdverspreid: handige eigenschappen voor een herkomstplek van kinderen, aangezien iedereen (arm of rijk) kinderen moet kunnen krijgen. Het wordt volgens een aantal onderzoekers ook wel beschouwd als vruchtbaarheidssymbool. In Frankrijk bijvoorbeeld speelde de kool een rol in vruchtbaarheidsrituelen die voornamelijk rond de bruiloft werden uitgevoerd. Ook zou de kool vruchtbaarheid symboliseren omdat het lange tijd de enige groente was die het hele jaar door genoeg vitaminen en mineralen opleverde.

Het verhaal van de ooievaar was samen met die van de kool een tijdlang het populairst in Nederland; tegenwoordig is dat vooral de ooievaar. Die wordt bijvoorbeeld nog steeds afgedrukt op geboortekaartjes, in tegenstelling tot de kool. Dit heeft

mogelijk te maken met veranderende ideeën over de geboorte: vroeger moest het kind dankbaar zijn dat het als één uit duizenden door zijn ouders uit een kolenveld werd geplukt, tegenwoordig is een baby een kostbaar kadootje dat door de ooiëvaar wordt gebracht en dankbaar door de ouders in ontvangst genomen. Hoe lang het verhaal van kinderen die uit de kool komen nog als bakerpraatje verteld blijft worden, is dus maar de vraag ...

Bronnen

Er is onder meer gebruik gemaakt van O. Haverkamp (1948): *Als het kindje binnenkomt... Een folkloristische wandeling langs de oorsprong van ons Nederlandse volk*. Naarden: N.V. Uitgevers-Mij A. Rutgers 1948; J.L. de Jager: *Volksgebruiken in Nederland*. Utrecht: Het Spectrum 1981.

KORT NIEUWS



Vertelagenda

Op de site van de **Stichting Vertellen** staat altijd een geactualiseerde **vertelagenda** met voorstellingen en evenementen.

Sterke Verhalen

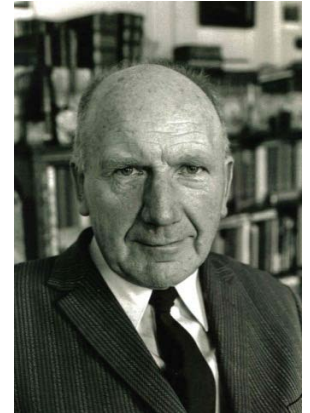
Jeroen Salman, Roeland Harms en Talitha Verheij schreven een boek over *Sterke Verhalen: vijf eeuwen vertelcultuur*; in dit geval gaat het niet in de eerste plaats om ongeloofwaardige verhalen of visserslatijn, maar om verhalen die niet kapot te krijgen zijn. Verhalen dus over Faust, Assepoester, Klein Duimpje, Münchhausen en Gulliver, die telkens weer terugkeren in allerlei media. Met name in de centsprenten (goedkope colportage-bladen met strip-achtige verhalen) kwamen deze sterke verhalen weer prominent aan bod. Aan het thema 'Sterke Verhalen' was van 24 juni t/m 5 oktober ook een tentoonstelling gewijd bij de afdeling Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, en in het Erfgoed-Lab, dat voor *Sterke Verhalen* was omgedoopt tot Meertens-Lab, werd aandacht gevraagd



voor de Volksverhalenbank en de Liederensbank, en de verzamelaars Dam Jaarsma en Ate Doornbosch.

Verhalenroute Oostermeer (Friesland)

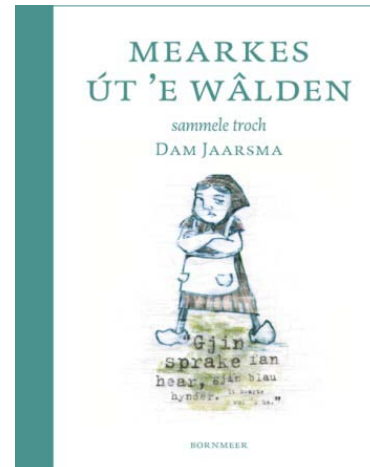
In zijn geboorteplaats Eastermar (Oostermeer) werden in 2014 veel activiteiten georganiseerd om te herdenken dat volksverhalenverzamelaar Dam Jaarsma (1914-1991) honderd jaar geleden werd geboren. Marianne van Zijl en Theo Meder maakten een verhalenwandeling door Oostermeer, zowel in het **Nederlands** als in het **Fries**. De Volksverhalenbank voorzag in een kleine **expositie**.



100 DamJAAR2014 sma

Friese sprookjes

Voor degenen die Fries kunnen lezen is *Mearkes út 'e Wâlden, sammele troch Dam Jaarsma* een aanrader. Uit de ruim 16.000 volksverhalen die Dam Jaarsma in zijn leven heeft verzameld, heeft Jurjen van der Kooi een verantwoorde en leesbare selectie gemaakt. Het Friese nawoord over het leven en werk van Jaarsma is geschreven door Jurjen van der Kooi, Theo Meder en Teake Opeval. Met illustraties van Peter Boersma en Hilda Groenesteyn.



Wereldverteldag

Het thema voor de volgende Wereldverteldag op 20 maart 2015 zal zijn: Wensen (Wishes).



Het thema van de afgelopen Wereldverteldag (20 maart 2014) was 'Monsters en Draken'. Vanuit het Meertens Instituut werd elk half uur een volksverhaal op dit thema de wereld ingestuurd via Twitter en Facebook. De tentoonstelling **Monsters en Draken** valt nog steeds te raadplegen in de Nederlandse Volksverhalenbank. Stagiaire Atalanti Tschli i Spitha maakte opnames bij het Vertelgenootschap Apeldoorn en tekende **deze drie verhalen** op. Vrijwilligster Karin Walta maakte 's avonds opnamen in Utrecht in het Wereldwijd Vertelcafé: zie hier de verhalen over **Joris** en de **Basilisk van Utrecht**.

Maand van de geschiedenis

Oktober is de maand van de geschiedenis, en het thema in 2014 is 'Vriend & Vijand'. De Nederlandse Volksverhalenbank heeft een kleine **tentoonstelling** gemaakt op dit thema; elke werkdag zal er een sage, mop, ballade of sprookje op de sociale media gezet worden om aandacht te vragen voor het thema. In 2013 was er gekozen voor het thema van de wetenschapsweek: 'Schatkamers'. Ook hiervan is de **tentoonstelling** nog terug te vinden in de Volksverhalenbank.



Proefschrift Peter Burger

Onderzoeker, journalist en broodjeaapverhaal-specialist Peter Burger is in 2014 gepromoveerd op het proefschrift *Monsterlijke verhalen. Misdaadsagen in het nieuws en webfo-*

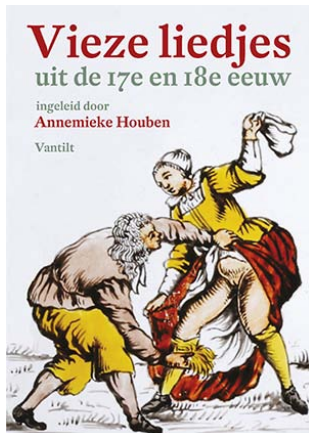
rums als retorische constructies. Burger legt de vinger op allerlei rationale, morele en emotionele argumenten in de discussie over de waarheid en de waarde van bepaalde moderne sagen. In de discussie hebben de autoriteiten soms gelijk en de gewone man niet, maar de situatie kan evengoed volkomen omgekeerd zijn: de autoriteiten nemen een gerucht voetstoots aan, terwijl de gewone man uit de praktijk wel weet dat het onzin is.



Blog Peter Burger



Na zijn promotie kreeg Peter Burger de tijd om aan zijn blog over broodjeaapverhalen te werken: lees op **De Gestolen Grootmoeder** over de kogelvrije bijbel, hortensiarovers, bargoense tekens, stelende eksters, kinderdieven, orgaanroof en nog veel meer.



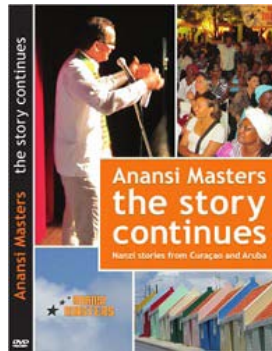
Vieze Liedjes

Annemieke Houben selecteerde, herspelde, annoteerde en commentariseerde een honderdtal vieze liedjes uit de 17^e en 18^e eeuw; met talloze metaforen voor seks, met schaamhaarcoiffures, voyeurisme, prostituées, geslachtsziekten, plassende vrouwen en nog veel meer erotiek en ranzigheid die we nooit achter

onze bet-betovergrootouders gezocht hadden. Het boek is fraai vormgegeven en bevat veel kleuren-illustraties.

Anansi Masters DVD

In 2008 bracht de Stichting Vista Far Reaching Visuals al een dubbel-DVD uit met Anansi-verhalen opgenomen in Ghana, Rotterdam en Amsterdam, getiteld: *Waarom alle verhalen Anansi's naam dragen*. In 2012 publiceerden ze een tweede dubbel-DVD met opnames gemaakt op Curaçao en Aruba: *The Story Continues*. Een uitgebreidere bespreking is hier te vinden onder de titel [Anansi de overlever](#).



Blancanieves (2012)

Deze prachtige film deed het vooral goed in het art house circuit. Het is een stomme zwart-wit film met begeleidende muziek over het leven van Sneeuwwitje – want dat is de vertaling van het Spaanse Blancanieves. Eigenlijk heet de hoofdpersoon Carmen en wil zij de eerste vrouwelijke stie-



renvechtster worden. Haar leven verloopt echter deels als dat van Sneeuwwitje, zeker als ze bij een rondreizend stierenvechtersgezelschap van dwergen terecht komt. Van hen krijgt ze haar nieuwe naam, en natuurlijk wordt één van de dwergen verliefd op haar. Haar stiefmoeder heeft echter nog een giftige appel voor haar in petto... De film steekt met kop en schouders boven andere sprookjesfilms uit.

Hansel & Gretel: Witch Hunters (2013)

Hans en Grietje bevechten de rest van hun leven met veel wapengeweld het heksengilde. Een aanrader voor wie van geweld en horror houdt (en 16 jaar of ouder is). Het aardigste grapje in de film is dat Hans insuline moet spuiten omdat hij diabetes heeft gekregen van het vele snoep in het peperkoekhuisje.



Frozen (2013)

Deze tekenfilm van Disney is 'geïnspireerd' op het sprookje 'De Sneeuwkoningin' van H.C. Andersen, en inderdaad, de overeenkomsten zijn niet heel groot. De film bevat zoveel liedjes dat het wel een musical lijkt. De Disney Studio trakteert ons zoals gebruikelijk ook op een paar grappige *side kicks*, in dit geval een rendier en een sneeuwpop.

Jack the Giant Slayer (2013)

Een sprookjesfilm die de plot van het sprookje van 'Jack and the Beanstalk' redelijk getrouw volgt: alleen is er niet één reus, maar zijn er heel veel. Grappig is hoe Jack uiteindelijk afrekenet met zijn tegenstander (spoiler alert): de laatste magische boon verdwijnt in het keelgat van de reus, met alle gevolgen vandien.



Maleficent (2014)

Deze film, met veel spectaculaire *special effects*, is gebaseerd op het sprookje van 'Doornroosje' (vooral op de versies van Charles Perrault en de Disneyfilm uit 1959). Het bijzondere is dat het verhaal nu verteld wordt vanuit het perspectief van de boze fee (Angelina Jolie), en de film legt ook uit dat ze ooit een goede fee was, en vertelt hoe ze een kwade fee werd.

Aan deze sprookjesfilm is – zoals gebruikelijk de laatste tijd – veel *girl power* toegevoegd en het slot is verrassend anders...

Advertenties



**Verhalenverteller
Mirjam Mare**

www.mareverhalen.nl
073-6126981



Krachtige woorden sterke verhalen

Verhalen van Betekenis voor alle
doelgroepen en alle gelegenheden

Ik ben Eveline Masetti en ben verhalenverteller. Reeds op jonge leeftijd voelde ik mij al aangetrokken tot verschillende soorten verhalen: sprookjes, sagen, mythen en legendes, ervaringsverhalen, geschiedenis- en Bijbelverhalen. Door verhalen kun je geraakt worden en kracht putten om gesterkt je reis door het leven te maken. Verhalen zorgen voor verbinding, het brengt mensen dichterbij zichzelf en elkaar. Verteller en publiek delen samen een bijzondere ervaring.

Contact:
eveline@krachtigewoorden
of
0610571560

www.krachtigewoorden.com



Verteller **Rob Vanderwildt** vertelt verhalen uit klassieke verhalencanons en uit de literatuur. Een ingetogen verteller. Hij staat er alleen met het verhaal. Brengt rust, is met zijn publiek in contact, legt verbanden, kiest zorgvuldig zijn woorden, geeft ze de kleur die ze nodig hebben.

Bezoek zijn website: robvanderwildt.be.

Neem contact met hem op:
robvanderwildt@telenet.be, mobiel: +32486151260.



Mythologie & Werkelijkheid

eeuwenoude mythen vol actualiteit

verhaal, literatuur, kunst & geluid

Carol Popelier, voordrachtskunstenaar

caroolpopelier@verhaalapart.nl

www.verhaalapart.nl

tel. 073-6129236

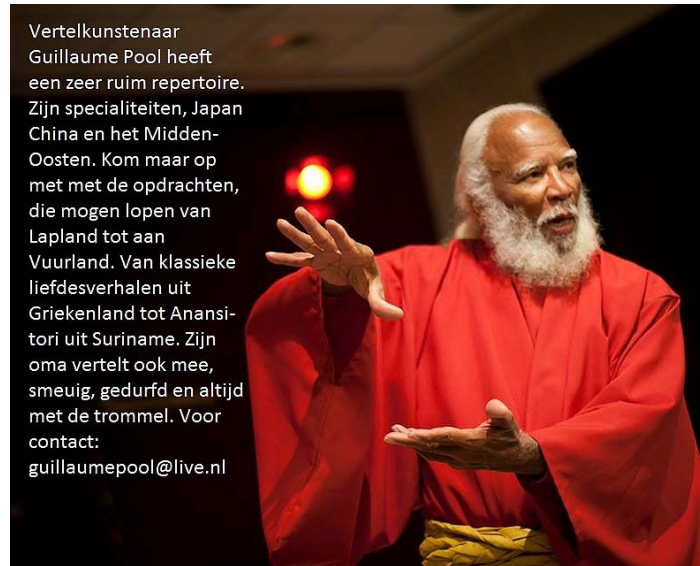


Kees van Wanrooij

www.rojewolf.nl

0640952225

Verhalen voor jong en oud.
 Van Griekse mythen tot Keltische sprookjes



Vertelkunstenaar
 Guillaume Pool heeft een zeer ruim repertoire. Zijn specialiteiten, Japan China en het Midden-Oosten. Kom maar op met met de opdrachten, die mogen lopen van Lapland tot aan Vuurland. Van klassieke liefdesverhalen uit Griekenland tot Anansi-tori uit Suriname. Zijn oma vertelt ook mee, smeug, gedurfd en altijd met de trommel. Voor contact:
guillaumepool@live.nl

**verhalenwandelingen
muzikale verhalen
vertelconcerten**



www.gottfridvaneck.nl



*Hilli vertelt...
Hilli Arduin is
vertelkunstenaar.
Met haar sprekende
lichaamstaal
met haar expressieve mimiek,
en
met haar meeslepende woorden
neemt zij haar luisteraars mee
in de magie van haar verhaal.
Verhalen van ver en dichtbij
uit
noord-zuid-oost-west.
Contact: h.f.arduin@gmail.com*



VEERLE
ERNALSTEEN

VERHALEN UIT
VERSCHILLENDE
WINDSTREKEN

veerle.ernalsteen@algehoord.be

FRIS
EIGENZINNIG EN
MET HUMOR



Abe de
Verteller

Verhalen met kracht gebracht
www.abedeverteller.nl



IRINA vertelt
sprookjes en verhalen
voor groot en klein
ook op maat

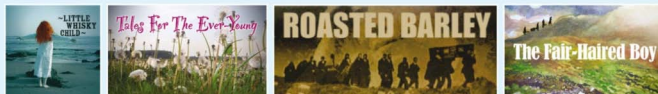
www.irasprookjes.nl
irenc@casema.nl



Douwe Kootstra

Sterke verhalen uit de enorme schatkist
van de mysterieuze Friese Wouden.

www.douwekootstra.nl



Een theateroptreden van **BLUE DEW** is een reis door het oude Ierland

IERSE VERHALEN EN MUZIEK
 Boekingen: 038 4230 411 bluedew@planet.nl www.bluedew.nl

Mieke Aalderink

maakt verhalen tot verrassende voorstellingen voor jong en oud
 helpt leren vertellen in het onderwijs

www.verteller.com
mieke.verhalen@home.nl
 073 5324554



Orale tradities staan expliciet genoemd in de UNESCO Conventie voor de Bescherming van het Immaterieel Erfgoed. Ook Nederland heeft zijn handtekening gezet onder deze conventie en beloofde daarmee het immaterieel erfgoed in het koninkrijk in kaart te brengen en een Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland samen te stellen.

Die taak is in handen gegeven van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE). Groepen mensen, die hun traditie willen beschermen en doorgeven aan jongere generaties, kunnen een voordracht doen voor de Nationale Inventaris. Wie daar meer over wil weten kan terecht op:

www.immaterieelerfgoed.nl



Kinderen zijn gek op verhalen en menig docent gebruikt verhalen om zijn leerlingen iets bij te brengen. Echte vertellers zijn kunstenaars en de vertelkunst is overal ter wereld van groot belang. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed heeft lesmateriaal ontwikkeld over deze orale traditie, voor de hoogste klassen van de basisschool en de laagste klassen van het voortgezet onderwijs. Op de website www.volkscultuur.nl staat onder educatie/lesbrieven een lesbrief over verhalen en verhalen vertellen. Wie dieper op de vertelkunst wil ingaan en er een project van wil maken, kan terecht op educatie/verhalen vertellen. Daar staat een uitgebreid lespakket met een handleiding voor het verhalen vertellen van Jan Swagerman, een docentenhandleiding voor multicultureel vertellen, een handleiding voor de kinderen over hetzelfde onderwerp en zo'n zelfde set handleidingen om verhalen nog aantrekkelijker te maken. Al het materiaal kan gratis worden gedownload.

Nederlands Centrum voor
 Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed



**Verhalen en workshops
voor kinderen en andere grote mensen**

Melanie Plag
06 814 362 00
info@babboes.nl
www.babboes.nl

Babboes
heeft iets te vertellen...

**Een open oor
voor verhalen..**

Jan Swagerman,
verhalen verSteller, narratief coach,
verhalenjager

info@janswagerman.nl www.narratievecoaching.nl

WIJNAND STOMP/Mister Anansi
Verhalenmaker & Meesterverteller
Info:
PUURee management
020-6673200
Theaterbureau Het Verteltheater
030-2723022
www.wijnandstomp.nl



GERY GROOT ZWAAFTINK
Troubadour/verhalenverteller

Liedjes, korte verhalen, sagen en legendes, sprookjes, streekverhalen, Griekse en Ierse mythen en legendes, ballades en gedichten. Als intermezso in avondvullend.

adres: almenseweg 53, 7251 HN Vorden
info: www.gerygrootzwaaftink.nl
email: info@gerygrootzwaaftink.nl
tel: 0575-553402/ 06-28526262

STORYWISE
Pauline Seebregts
'Verhalen die het hart raken'

www.storywise.nu
E info@storywise.nu
T 073 6900645

Performance Training Coaching Schrijven